



maj '79. broj 243

dve pesme

ranko risojević

ARHIMED

*S polugom je Arhimed obilazio svoj grad.
Tu i tam učinio ponesto,
premjestio koji kamen,
uvećao svoju slavu,
pokvasio usta vodom,
zagledan u krak života.*

*Šta će se desiti, mišljaše on,
ako me jednom neko shvati,
ako na dlanu svom odgnetne
jednu moju misao
sličnu Odisejevom povratku?*

*Nije svratio u kupatilo,
bilo mu je već dosta otkrića,
znao je sve što je mogao znati,
u sporu još jedino sa svojom sjenkom,
sa zrncima pjeska uz more,
sa kliktajem galebova.*

*Niko ga nije mogao ubiti,
otkako je život shvatio,
ni Rimljani njižili krvu,
ni bog koji se pokajao;
rasut u čestice, uvećavao je
slavu dokonih ljudi.*

CAS MATEMATIKE

*Ritual je bio dugotrajan,
radost je širila zidove,
udarala na vrata,
sve je treštalo i podrhtavalo,
dok je pokušavao da uđe.*

*Po licu ga grebao vjetar,
dotrajala kapija lupala u leđa,
sam u dnu dubrave, vrutak
zadovoljno je brzao dalje.*

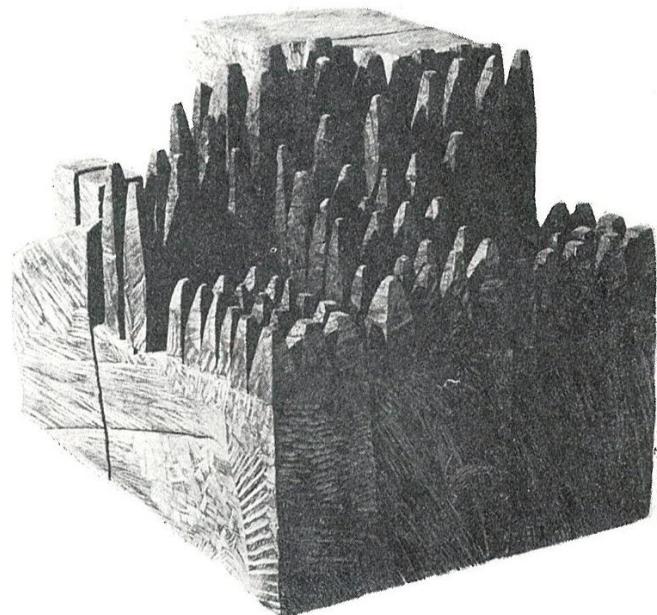
*Htio je da uđe,
napao se kao zaljubljeni žabac,
zvao i batrgao se,
ali su vrata ostajala nijema.*

*Sve je bilo nadohvat ruke,
a opet s povezom na očima,
zategnuta duša udarala je u krošnju
usamljene lipe u parku.*

*Napokon se odvojio,
zvuk voda je porastao,
Miris lipe osnažio,
ljubio je svoje ruke.*

mađarska sovjet-ska republika i radništvo vojvodine

danilo kecić



likovni prilozi na stranama: 1, 5, 16 i 24, skulpture miluna vidića

Ravno pre šest decenija, u uslovima snažnih i dubokih revolucionarnih previranja u radničkim pokretima i stvaranju većeg broja komunističkih i socijalističkih partija u zemljama Evrope, nastalih uminogome pod neposrednim i jalkim uticajem velike oktobarske socijalističke revolucije, 21. marta 1919. godine došlo je u susednoj Mađarskoj do spajanja Paritiće komunista, formirane još 24. novembra 1918., i reformističke Socijaldemokratske partije u jedinstvenu i na revolucionarnoj platformi zasnovanu Socijalističku partiju Mađarske. Istog dana, 21. marta 1919. godine proglašljena je Mađarska Sovjetska Republika i uspostavljena diktatura piroletarijata. Predsednik vlade postao je Sandor Garbai, socijaldemokrata, a Bela Kun, voda mađarskih komunista postao je narodni komesar za spoljne poslove.

U periodu postojanja Mađarske komune, od 21. marta do 1. avgusta 1919., od 5000 do 8000 Jugoslovena, među kojima je bilo najviše Vojvodana, nalazilo se u Mađarskoj, borilo se u redovima Mađarske crvene armije, bilo aktivno u organima sovjetske vlasti ili je delovalo u okvirima Jugoslovenske komunističke frakcije. To je doprinelo da su veze revolucionarnog radničkog pokreta u Vojvodini s Mađarskom Sovjetskom Republikom znatno ojačale. Uz angažovanje Jugoslovenske frakcije Međunarodne socijalističke federacije, formirane u Budimpešti krajem marca 1919., u ovim krajevima se u prvoj polovini 1919. razvila vrlo živa boljiševička propaganda, mada je buržoazija isurovo proganjala protagoniste revolucionarnog radničkog pokreta, zabranila unošenje listova i propagandnog materijala iz Mađarske Sovjetske Republike, i mada je na pošti bila zavedena totalna cenzura.

bodrogvári * cerović * erši * harpanj * ivanovski * miladinović * musliu * niče * paraušić * perović * radojković * riker * tihomirović * vilijems

DELATNOST JUGOSLOVENSKE KOMUNISTIČKE FRAKCIJE U BUDIMPEŠTI

U toku 133 dana postojanja Mađarske komune, a skoro isto toliko i Jugoslovenske komunističke frakcije u Budimpešti, ova potonja razvila je daleksežan organizaciono-politički i propagandi rad, kako u samoj Mađarskoj, među jugoslovenskim življem, tako i putem pismene i usmene propagande i u našim krajevima, naročito u Vojvodini. Frakcija je imala promenljiv sastav i okolo 60 članova. Njenim radom rukovodio je izvršni organ direktorijuma od 12 članova. Predsednik direktorijuma bio je Ivan Matuzović rodom iz Bosne, sekretar je bio Sava Mirković, Vojvođanin, a blagajnik Svetozar Mošorinski, takođe iz Vojvodine. Kako se delatnost frakcije želela usmeriti u nekoliko pravaca, to je i direktorijum bio takо ustrojen da je imao organizaciono-politički, kulturno-prosvetni i vojni sektor. Valja napomenuti da su u frakciji i direktorijumu bile sjednjene jugoslovenska komunistička i socijaldemokratska grupa u Mađarskoj, kao i to da su obe struje, pa i ova druga, za sve vreme postojanja Komune predano i požrtvovanje ispunjavale svoje internacionalne proleterske zadatke. Rad frakcije zahvatilo je ne samo njeno sedište, Budimpeštu, već i druge krajeve Mađarske. Njeni aktivisti održali su veliki broj zborova, konferencija, skupština i mitinga širom Mađarske. Njihova propagandna aktivnost bila je podjednako razvijena među jugoslovenskim civilnim životom i među Jugoslovenima borcima Mađarske crvene armije.

Uz pomenutu usmenu propagandu ideja, principa i političko-ekonomiskih mera Sovjetske Rusije i Mađarske komune, na terenu sovjetske države, Jugoslovenska frakcija je ovu agitaciju organizovala i realizovala u zajednici s ilegalnim Revolucionarnim komunističkim savezom pelagićevaca i Socijalističkom radničkom partijom Jugoslavije (komunista) u severnim krajevima naše zemlje, naročito u Vojvodini.

Postojanje Mađarske Sovjetske Republike u susedstvu Jugoslavije došlo je u prvoj polovini 1919. godine značajne revolucionarne impulse socijalističkom radničkom pokretu u Vojvodini. Sem aktivnosti Revolucionarnog komunističkog saveza pelagićevaca i aprila 1919. formirane Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista), ponastu i jačajuju revolucionarnog boljevičkog pokreta u Vojvodini mnogo je doprinela i propagandna delatnost koju je u ovim krajevima iz Budimpešte razvila Jugoslovenska komunistička frakcija.

Propagandnom delatnošću frakcije rukovodio je Vojvođanin Lazar Vučićević. On je krajem 1918. bio predsednik Jugoslovenske grupe Ruske komunističke partije (boljevička) u Moskvi i aktivisan borac oktobarske revolucije. Marta 1919. Vučićević je jedan od osnivača i rukovodilaca Revolucionarnog komunističkog saveza pelagićevaca, a od aprila 1919. i član Centralnog veća Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista).

U Budimpešti je frakcija organizovala specijalne agitatorske škole na kojima su bili predavači njeni aktivisti, a naročito Lazar Vučićević, Ivan Matuzović i Franjo Ljuština. Ove agitatorske kurseve završio je i veći broj Vojvođana. Po okončanju kurseva oni su s velikim brojem proglaša, letaka i brošura upućivani u Vojvodinu i druge krajeve naše zemlje. Ceni se da je Jugoslovenska komunistička frakcija, samostalno ili uz angažovanje Saveza pelagićevaca, štampala oko 50 sadržinski različitih letalaka i više od 100 agitacionih komunističkih brošura. Pošto je ukupan tiraž ovih letalaka i brošura na srpskohrvatskom i mađarskom iznosio oko 2,500.000 primera, u njihovom rasturanju u Vojvodini i drugim krajevima naše zemlje korišćeni su, sem specijalnih emisara, i drugi oblici i mogućnosti, počev od rasturanja iz aviona i širenja među srpskim vojnicima duž jugoslovensko-mađarske granice, do prenošenja u naše krajeve preko običnih putnika.

U pismenoj propagandi i širenju ideje Treće internacionale, oktobarske revolucije i Mađarske komune, vrlo značajnu ulogu imao je list CRVENA ZASTAVA, koji je Jugoslovenska komunistička frakcija od 5. aprila do 26. jula 1919. štampala cirilicom i latinicom u Budimpešti, u tiražu od 6.000 do 25.000 primera.

UČEŠĆE VOJVODANA U MAĐARSKOJ CRVENOJ ARMII

Svoju proletersku solidarnost pokazalo je radništvo Vojvodine i masovnim učešćem u redovima Mađarske crvene armije. Od nekoliko hiljada Jugoslovena koji su se borili na strani Mađarske Sovjetske Republike većina je bila iz Vojvodine. Od boraca iz naših krajeva bila su formirana i dva posebna bataljona koji su se učestvovali u žestokim borbama protiv kontrarevolucionista i stranih vojnih intervencionista na rumunskom i čehoslovačkom frontu.

Komandant I bataljona, od juna nazvanog II balskanskog bataljona, bio Karolij Kovač iz Subotice, a komesar Ivan Matuzović rodom iz Bosne. Komandant I balkanskog bataljona bio je Mika Terzin, a komesar Svetozar Mošorinski iz Banata. Znatan broj Vojvođana bio je u sastavu jedinica Mađarske crvene armije raspoređenih širom Mađarske Sovjetske Republike. Na nekim sektoriima delovalle su snage sačuvane pretežno od Vojvođana. Takođe je bio slučaj XV graničarskog pešadijskog puka u Kiškunhalšu, koji je bio sačuvan skoro isključivo od Bačvana, kao i primer druge divizije Mađarske crvene armije, koja je bila sačuvana pretežno iz Bačvana i Bačvana.

Duga je lista imena onih Vojvođana koji su se istakli po svom položaju i odvažnom borbi u obrani Komune. Stoga ćemo pomenuti još neka imena. Vojvođanin Tibor Sabo (iz Sombora) bio je prvi dana po proglašenju Komune komandant Pešanskog garnizona, aprila 1919. je kao vojni stručnjak i punomoćjem vojnog diktatora, dobijenim od Belle Kun, bio upućen na front prema Rumuniju, gde je sredio redove određenog sektora Mađarske crvene armije i uspešno zadržao ofanzivu Rumuna na Tiši. S ovog fronta Tibor Sabo je u 39. brigadom bio prebačen na čehoslovački front, gde se takođe uspešno borio protiv čehoslovačkih intervencionista. Poput ovoga primera bilo je i mnogo drugih Vojvođana koji su se kao komandanti pojedinih jedinica Mađarske crvene armije, ili kao injeni borce, isticali svojim zaslugama. To su: János Udvárdi, János Kovač, Sándor Andorka, Rudolf Holcinger, Peter Benke, Józef Hermal, János Seleš, Andraš Hedi, Bela Nad, Aleksandar Tucakov, Ervin Šinko, Ilija Milinkov, Mihaljutin Militarović, Zoltan Temunović, Pal Grnča, Peter Kiš, Andraš Hedi, Mladen Kutuzov, Józef Nad, Gustav Fodor, Oskar Peškeš, Đula Tili, Đorđe Goretić, Mikloš i Adam Mautker, Bela Kerem, Imre Balog Lajoš Bičkai, Pal Muči, János Sabo, Johan Šlezák, Matija Bešić, István i Đerd Mikula, Imre Kalmar, Ferenc Muči, Josip Željčić, János Šami, Arpad Verete i mnogi drugi.

U prikazivanju ovog aspekta doprinosa Vojvođana odbrani Mađarske komune, treba konstatovati da je uključivanju Jugoslovena u jedinice međunarodnih puškova Crvene armije vrlo mnogo doprinela sistematska agitaciono-propagandna i neposredna organizatorska delatnost Jugoslovenske komunističke frakcije.

Vojna misija jugoslovenskih jedinica bila je dvojaka. One su bile, s jedne strane, oružani odredi jugoslovenskih revolucionara u Mađarskoj komuni, koji su se stavili u službu odbrane Komune i intenzivnog, a s druge strane, na njihovo celishodno angažovanje računalno se u momentu proširenja socijalističke revolucije u Vojvodini i drugim krajevima naše zemlje.

UČEŠĆE RADNIŠTVA VOJVODINE U GENERALNOM STRAJKU PROLETERSKE SOLIDARNOSTI

Preduzimajući opsežne preventivne i represivne mere protiv revolucionarnog radničkog pokreta u zemlji, jugoslovenska buržoazija je izrazavala i svoju punu solidarnost u vojnim intervencijama protiv mlade Sovjetske Rusije i Mađarske Sovjetske Republike. Na određene vojne snage u pripremanoj intervenciji protiv Mađarske komune, finansirajući vrhovna komanda je ozbiljno računala i uticala na vrhovnu komandu srpske vojske da se u predstojećem oružanom napadu na snage Mađarske crvene armije angažuju li srpske trupe. Vrhovna komanda je, pored svih teškoća, kioje su je sprečavale da odvoji i jače vojne snage, dala saglasnost da će srpska vojska uz krajnji napor učestvovati u operacijama protiv boljevičke Mađarske, »sa jednom pešadijskom divizijom od tri puške, jednom konjičkom brigadom i dve eskadrite.«

Do ove intervencije nije došlo sticajem više faktora, a u prvom redu zbog masovnog generalnog strajka izvedenog 20. i 21. jula 1919, u kojem je učestvovalo oko 450.000 radnika u našoj zemlji, odnosno oko 50.000 radnika u Vojvodini.

O značaju ove masovne akcije jugoslovenskog proletarijata pisao je Ivojevremeno i Bella Kun u svom pismu Filipu Filipoviću, sekretaru Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista). U tom pismu Bella Kun je pisao i sledeće:

»U doba proleterske diktature u Mađarskoj jugoslovenska vlast je vršila mobilizaciju protiv Sovjetske Mađarske, kao što je to činila i vlast Rumunije i Čehoslovačke. Jugoslavija nije mogla da povede rat protiv Sovjetske Mađarske, pšasto ju je u tome omelo raspoloženje masa trudbenika, veliki polkret u najširim slojevima svih trudbenika.«

Za razliku od socijalističkih partija Čehoslovačke i Rumunije, Jugoslovenska socijalistička partija je tada bez rezerve i potpuno istala na stranu Sovjetske Mađarske i pod Tvojim rukovodstvom drugih povela masovan pokret za Sovjetsku Mađarsku. Toj okolnosti mogli smo da zahvalimo što nismo morali da se borimo i protiv jugoslovenskog fronta. O tim zaslugama Tvoje partije već ranije sam više puta pisao.«

Upravo u to vreme u nekim mestima su vršene opsežne pripreme za proširenje revolucije. Verovalo se, naime, da će 20–21. jula doći do generalne akcije socijalističke solidarnosti, i da će upravo tih dana uslediti i ofanziva Mađarske crvene armije. Opsežne pripreme u tom pravcu vršene su u Kikindi, Vršcu, Pančevu, Melencima, kao i u Novom Sadu, Petrovaradinu, Zemunu, Osijeku, Varaždinu i nekim drugim mestima. U toj nameri L. Vučićević je iz Budimpešte uputio, jula 1919. direktna pisma u pojedine centre u zemlji. Očekujući uspešan ishod ofanzive Mađarske crvene armije protiv intervencionista, a planirane upravo za 20. i 21. juli, Lazar Vučićević je verovao i u pomenutom pismu izražavao uverenje da će upravo tada nastupiti momenat revolucionarne krize, i da je u našim krajevima pobeda ideja Velikog oktobra i Mađarske komune neposredna i neizbežna. U istom pravcu delovala je preko svojih emisara i Socijalistička partija Mađarske. I dok je JKF delovala preko Saveza pelagićevaca i SRPJ (k), pretežno među slovenskim životom, SPM je razvila uspešniju agitaciono-propagandnu delatnost među socijalistički organizovanim radništvom mađarske i nemačke narodnosti.

BORBA PROTIV KONTRAIREVOLUCIJE I INTERVENACIONISTA I SLOM MAĐARSKE KOMUNE

Opsežni planovi revolucionarnih snaga da u te dane politički mobilisati svoje redove i da u povoljnem trenutku ofanzive Crvene armije protiv rumunskih intervencionista stupe i same u dejstvo, nisu mogli biti realizovani.

Ofanziva Mađarske crvene armije krajem jula 1919. završena je po nju ikobno. Kontrarevolucionarne i intervencionističke snage bile su premoćnije. Komunari su, i pored sveg herojskog, trpeli teške poraze. U tim poslednjim danima životra i dramatične borbe Mađarske komune protiv kontrarevolucije i intervencionista, učestvovale su i snage I ballkanskog bataljona pod komandom Mike Terzina i političkog ikomesara Svetozara Mošorinskog iz Banata. U tim teškim borbama, na rumunskom frontu, bataljon je, pružajući žilav otpor brojnjim i boljje naoružanim rumunskim jedinicama, bio desetkovani. Od oko 3.000 boraca ovog bataljona većina je u tim borbama izginula, a manji broj zarobili su rumunski intervencionisti.

Drugi balkanski bataljon, na čelu s Karoljem Kovačem iz Subotice i Ivanom Matuzovićem iz Bosne, bio je na demarkaciji liniji prema Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, i u danima neodoljive ofanzive intervencionističkih i kontrarevolucionarnih snaga, dezorganizacije i rasuta u redovima Mađarske crvene armije i sam doživeo istu sudbinu.

Prvog avgusta 1919., posle 133 dana postojanja, Mađarska Sovjetska Republika je doživela slos. Unutrašnje objektivne i

subjektivne slabosti, odbojna agrarna i nacionalna politika, kao i nacionalizacija sitnih preduzeća, pa i većih zanatskih radnji, malodušnost, pa i izdajstvo jednog dela socijaldemokrata, uz koncentrični napad udruženih snaga vojne intervencije i kontrarevolucije, učinili su da je Mađarska komuna, mada moralno, politički, pa i neposredno vojnički pomagana učešćem Vojvodina, odnosno Jugoslovena i drugih naroda u redovima Crvene armije i u organima Komune, bila kratkog veka i surovo u sopstvenoj krvi ugušena. Slosom Mađarske komune prestao je i rad Jugoslovenske komunističke frakcije u njoj. Upravo u to vreme bio je u novom naletu buržoazije u Vojvodini razbijen i ilegalni Savez pelagićevaca.

Bežeći ispred šestog terora kojem su bili izloženi komunari, mnogi su, poput Bele Linder, ministra Mađarske crvene armije, našli utočište u Vojvodini i bili svesrdno pomagani od revolucionarnog radništva i štici od progona udružene srpske i mađarske buržoazije.

Otuđa umešte zaključka valja istaći da je nacionalno mešavlje i internacionalistički solidarno radništvo Vojvodine pružilo značajnu moralno-političku pomoć Mađarskoj Sovjetskoj Republici. U njoj, kao i u velikoj oktobarskoj socijalističkoj revoluciji, mnogi Vojvodinci isticali su značajna iskustva. Mađarska Sovjetska Republika, uz stalni uticaj Velikog oktobra, kao objektivna realnost, doprinela je revolucionisanju radničke klase i jačanju komunističkog pokreta, usvajanju i razvijanju revolucionarne perspektive u Vojvodini 1919. godine.

sunce u prstenu rale nišavić

(Šezdesetoj godišnjici KPJ i SKOJ-a posve-
ćeno)

1 *Vremе u šake sakupljeno
u otvorenim kapijama sveta.
Gorama vidovito rasvetjeni vrhovi
kroz prostranstva između sjaja,
munjama odmeren put.*

2 *Ovde je lice toga puta
U svevelikom gorolomlju isklesana je nova
zora
iz tog bljeska izronila je cena vatrama,
spomen večnom putu.*

3 *Boje su zrak sjaja
stopilo se sunce u sjaju šestorukog
prstena
pretakano kroz sudnje vekove:
Istinu je tkalo i protkalo budućim i
prošlim zoramama,
Hitrilo i ishitrilo, sunce, reči
kroz zapaljenu buktinju šeste decenije,
kroz beskrajnu dalekovidost.*

4 *Nikom nije skrito moćno rađanje jutra
diže sad ono visoko čelo ljudskosti
gazeći k nebu šestom decenijom
Spajajući oko i nebesa.*

9 *Tito ovo znanje pod ovim nebom pretoči se
u čelo u ruke narodu.
Znanje i vreme u život urezano.
Očevećeno vreme samoupravnim krvotokom
i će biti da mu skiciram
To lice uboličeno u pravdu,
pretočeno u istinu, od istine
istiniti...*

revolucionarni omladinski pokret u vojvodini

Iljubivoje cerović

(Odlomak)

Prvi svetski rat, oktobarska socijalistička revolucija i Mađarska komuna imali su snažan uticaj na razvoj revolucionarnog pokreta vojvođanske omladine, koji doživljava transformaciju od socijalističkog u neposredan uticaj komunističkog pokreta.

Našavši se mobilisani na istočnom frontu, hiljadu vojvođanskih mladića, pretežno zemljoradnika, uključuju se u pobede Crvene armije, a pojedinci su stekli veliki ugled kao politički i vojni rukovodioci, posebno u radu Jugoslovenskog zagraničnog komiteta pri partiji boljševika.

Značajno je bilo i učešće vojvođanskih omladinaca u mađarskoj socijalističkoj revoluciji. Jeden deo učestvuje u borbama u okviru bačkih i banatskih odreda, a drugi deo, pretežno studenti, u aktivnostima revolucionarne akademiske organizacije *Gajilejev krug*.

Revolucionarni talas, predstavljen oktobarskom socijalističkom revolucijom, uticao je na organizovanje jugoslovenskih komunista, što je rezultiralo stvaranjem SRSRJ (k) 20. aprila 1919. godine u Beogradu. Revolucionarno opredeljena omladina se 10. oktobra 1919. godine u Zagreb organizuje u SKOJ. Upravo pod uticajem komunističke omladine otpočinju zajedničke akcije radničke i intelektualne omladine, iako ne bez otpora i nešhvatanja. To se najbolje ogledalo kroz formiranje skojevskih organizacija čija rukovodstva čine uglavnom mladi intelektualci, što je imalo za posledicu avantgarističke pojave, iako i zapostavljanje svakodnevne borbe u cilju poboljšavanja uslova života i rada mladih radnika. U vreme legalnog delovanja komunističkog pokreta, isem u zavičaju, aktivnost revolucionarno orijentisane vojvođanske omladine odvija se u okviru jugoslovenskih akademiskih komunističkih i socijalističkih klubova na univerzitetima u Beogradu, Zagrebu, Pragu, Beču i Parizu.

U vreme legalnog delovanja KPJ i SKOJ-a razvijen je veoma živ revolucionarni rad na području čitave Vojvodine. Mladi radnici, poljoprivrednici, studenti i učenici učestvuju na agitatorskim kursevima za mlade komuniste po čitavoj Vojvodini. Na području južnog Banata širi se marksistička literatura i organizuju saštanci na kojima se s osnovama marksizma upoznaje seoska omladina. Slično je i u naseljima Bačke, a živ politički rad u Subotici i čitavom regionu severne Bačke organizuju članovi Kluba marksista na Pravnom fakultetu u Subotici, organizacije SKOJ-a u Zrenjaninu, Kikiindi, Novom Sadu, Sremskoj Mitrovici, Pančevu.

Donošenje Obzname (1920) i Zakona o zaštiti države (1921) predstavljali su značajnu prekretnicu u radu revolucionarnog pokreta uopšte, posebno omladinskog. Prilogi komunista i sko-